

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Ar miestas pasmerktas būti estetinė nelaime ir kelti ekologinę grėsmę?

2013-04-02

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI
TEMA: Europa
AUTORIUS: Almantas Samalavičius

DATA: 2013-04

Ar miestas pasmerktas būti estetinė nelaime ir kelti ekologinę grėsmę?

Almantas Samalavičius

Su filosofu Rogeriu Scrutonu kalbasi Almantas Samalavičius

Rogeris Scrutonas 1965 m. baigė filosofijos studijas Kembridžo universitete, ten pat apgynė doktoratą. Dėstė Kembridžo ir Londono, vėliau Prinstono ir Bostono (JAV) universitetuose. 1987 m. Anglijoje įkūrė leidyklą *Claridge Press* ir jai vadovavo iki 2004 m. Po aksominės revoliucijos Čekijoje įsteigė viešųjų ryšių ir konsultavimo agentūrą. Pastaruoju metu atsidėjęs filosofinei kūrybai, tačiau nenutraukė ir akademinės veiklos – kasmet vieną semestrą dirba vizituojančiu profesoriumi Oksfordo universitete, yra Vašingtono Etikos ir viešosios politikos centro (JAV) vyresnysis mokslo darbuotojas.

Paskelbė daugiau kaip trisdešimt filosofijos veikalų: „Architektūros estetika“, „Konservatizmo prasmė“ (abi 1980), „Trumpa moderniosios filosofijos istorija“, „Kultūros politika“ (abi 1982), „Kantas“, „Estetikos supratimas“ (abi 1983), „Muzikos estetika“ (1999), „Politinė filosofija“ (2006), „Grožis“ (2009), „Pesimizmo nauda“, „Žalioji filosofija“ (abi 2010), „Dievo veidas“ (2012) ir kt. Daugelis jo knygų išleistos pakartotinai, išverstos į kitas kalbas. Plataus profilio ir išskirtinės renesansiškos erudicijos mąstytojas yra sukūręs operą, parašęs romaną. Šiuo metu šalia kitų dalykų vykdo tęstinį projektą, skirtą naujosios urbanistikos analizei.

Su Rogeriu Scrutonu kalbėjomės apie miestų planavimo vingius ir klystkelius, apie būtinybę ugdyti atsakingesnę urbanistikos supratimą.

Almantas Samalavičius. „Šiandieninė miesto forma neatliepia niekieno poreikių. Nei

kaip veikiantis mechanizmas, nei kaip socialinis mediumas, nei kaip meno kūrinys miestas nepateisino didelių moderniosios civilizacijos, o juo labiau pagrįstų mūsų vilčių“, – prieš gerus penkiasdešimt metų rašė urbanistikos istorikas ir kritikas Lewisas Mumfordas. Tokiam vertinimui, ko gero, pritartų daugelis šiandieninių urbanistų. Tačiau kodėl tos viltys žlugo, nepaisant gausybės utopijų ir išpūdingų miestovaizdžio planų?

Roger Scruton. Klausimas, kas lėmė moderniojo miesto nesėkmę, yra labai sudėtingas. Vis dėlto išskirčiau du ypač svarbius veiksnius.

Pirmas. Nuo XIX a. miestai augo pernelyg greitai ir nepaprastai išsiplėtė. Senąsias organišką plėtros formas, kai gatvės, parduotuvės, bažnyčios, pramonės objektai atsirasdavo palengva, neskubriai, pakeitė didžiulė urbanistinė plėtra, kurios schemas dažnai kontroliuoja žmonės, neturintys nei supratimo apie estetinius principus, nei noro jais domėtis.

Antras. Miestų jau nebestato jų gyventojai. Dauguma statybų dabar yra spekuliatyvi plėtra, kurią vykdo arba vyriausybinė biurokratija, arba didžiulės korporacijos, žemę laikančios preke, o tuos, kurie ją nuomoja ir joje gyvena, – vartotojais. Šiame kontekste prasminga centrinės valdžios remiamą aprūpinimą būstais ir komercinius projektus, kurie formuoja modernųjį Ankaros miestą, palyginti su *gecenkondu*, plytinčiu ant aplinkinių kalvų. Senasis Otomanų įstatymas (paveldėtas iš romėnų teisės) leidžia bet kokią pastatą, kuris pastatomas per vieną naktį, o tai ir reiškia tas turkiškas žodis, įteisinti kaip savo nuosavybę. Tad šiuos lūšnynų kvartalus nuo pamatų iki stogo konstruoja žmonės, kurie juose gyvena. Tai nėra didinga architektūra, tačiau tos gyvenvietės nestokoja žavesio ir gyvybės. Tie pastatai organiškai, nes žmonės pritaikė juos sau, kaip drabužiai sukerpami pagal žmogaus kūno linijas.

Dauguma autorių, aptardami XX a. urbanistikos mentalinį ir praktinį paveldą, ypač išskiria Ebenezerio Howardo puoselėtą miesto/sodo idėją, net vadina ją reikšmingiausia moderniojo planavimo koncepcija, kurią, beje, palaikė ir Mumfordas su bendraminčiais iš Regioninio planavimo asociacijos. Ar šiandien ji dar turi kokią nors urbanistinį potencialą?

Mano manymu, miesto/sodo idėja nebuvo sėkminga. Tai didžiulis erdvės švaistymas, be to, ji apverčia aukštyn kojomis tikruosius miesto projektavimo prioritetus. Pagal ją miestas – tai sodai, atviros erdvės, žaluma, kitaip tariant, dalykai, kurie nėra architektūra. Iš tikrųjų miestą sudaro jo architektūra, o didingas miestas yra tas, kurio statiniai puikiai dera vienas prie kito ir gerai atrodo kaip visuma, pavyzdžiui, Bato terasos Anglijoje ar Italijos miestai ant kalvų. Miestui/sodui su dideliu gyventojų skaičiumi nepavyktų išspręsti transporto problemų. Jo nebūtų imanoma pereiti pėsčiomis, kaip galima pereiti Florenciją. Manychiau, sektinas modelis turėtų būti senieji Italijos miestai. Jie yra įcentriniai organizmai, viską suvedantys į centrą, čia telkiasi ir žmonės. Mintis, kad persikėlęs gyventi į Florenciją ieškotum namo priemiesčiuose, skamba absurdiškai.

Filosofiniu požiūriu modernybė ignoravo arba niekino viską, kas laikytina tradicija. Avangardistai šlovino pažangą, naujumą, individualumą ir pan. Tačiau šiandien daugelis mąstytojų linkę abejoti pamatinėmis modernizmo nuostatomis, užuot ir toliau

beatodairiškai taikę jas architektūrai ir miestokūrai. Pavyzdžiui, naujausiame žurnalo Architectural Design numeryje tarptautiniu mastu pripažintas suomių architektas, estetikas ir mąstytojas Juhani's Pallasmaa rašo: „Nuolatinės naujumo paieškos, primenančios apsidimą, jau virto akivaizdžiu kartojimusi ir monotonija, unikalumo siekis nelauktai baigėsi vienodumu, mėgdžiojimais ir nuobodybe.“ Ar pritartumėte tokiam požiūriui?

Pallasmaa'os išvalgoms simpatizuoju. Naujumas nereiskia originalumo, nes originalumui būtinai reikia tradicijos, kuria remdamiesi galėtume jį išmatuoti. Tradicija nėra mirusių ir pasikartojančių taisyklių rinkinys – tai daugelio kartų sukaupta išmintis, o tam tikrą savo sprendimų paveldą palieka kiekviena karta. „Pažanga“, pasirodo, yra labai kvailas žodis, vos imame jį taikyti žmogui! Mokslas, technologijos ir visa tai, kas susiję su *priemonėmis*, remiasi pažanga. Tačiau kai kalbame apie *tikslus*, negali būti jokios pažangos. Jie yra nuolatiniai ir apibrėžia mus pačius. Tikras miestas yra toks, kuris įkūnija ir įgyvendina socialinio gyvenimo tikslus – laisvalaikio formas, namų džiaugsmą ir kaimynystę. „Pažangos“ miestas skirtas tik socialinio gyvenimo priemonėms – pinigų darymui, todėl gyventojai po darbo dienos sprunka iš jo kuo toliau, ieškodami ramybės ir harmonijos, kurių jis nesuteikia. Štai kodėl Amerikos miestai daugiausia yra mirę centrai, apsupti miegančių priemiesčių su pavieniais šiek tiek gyvybingesniais kampais, kuriuose žmonės skaldo vieni kitiems galvas.

Savo filosofiniuose veikaluose, ypač „Architektūros estetikoje“, teigiate, koki didžiulį poveikį architektūrai, kaip ansamblio menui, daro vietos pojūtis, nes statiniai labai jautrūs aplinkos pokyčiams. Vis dėlto daugelis architektų ir moderniujų mąstytojų kiekvieną statinį traktuoja kaip unikalų, individualų ir dažniausiai šlovina būtent tuos objektus, kurie išdidžiai vengia bet kokio „dialogo“ su vietos dvasia. Kaip toks požiūris paveikė miesto estetiką?

Manau, esminis modernistinės, o ypač postmodernistinės, architektūros trūkumas yra tai, kad ji neplėtoja ryšių su savo aplinka. Objektai statomi tam, kad stovėtų, o ne tam, kad pritaptų. Žinoma, praeityje žmonės, statydami bažnyčias ir mečetes, siekė, kad jos išsiskirtų iš aplinkos. Tačiau išsiskirti Dievo garbei yra priimtina, o išsiskirti architekto garbei – ne. Esminė nutrūkusio dialogo pasekmė yra tai, kad buvo suardytas urbanistinis audinys – vietoj gatvių, skverų ir jaukių kampelių, kur pėstieji galėtų leisti laiką, nesijausdami svetimi, atsirado didžiulės aikštės, išstisęs šiukšlynas atsietų megalitų, kuriuos išbarstė milžiniška kažkieno ranka. Toks miestas didina ir simbolizuoja jo gyventojų susvetimėjimą. Žmonės gali čia dirbti, tačiau gyventi nenori – dažniau bėga į priemiesčius, kad susikurtų kažką panašaus į namus.

Knygoje „Architektūros estetika“ akcentavote viešąjį architektūros pobūdį – tuo ši kūrybos rūšis skiriasi nuo „privatesnių“ meno apraiškų. Tačiau didžiuma architektų ši reikšmingą architektūros bruožą ignoruoja, neretai specialiai, kad išgautų „meninį efektą“. Ar išvelgiate kokių nors pokyčių, susijusių su architektūros estetika, su integresniu požiūriu į urbanistinį kontekstą?

Matau nemažai viltingų poslinkių. Vis daugiau šalininkų įgyja Leono Kriero [tradicijas puoselėjantis anglų architektas ir urbanistas, – red.] policentriško miesto koncepcija, nuoširdžiau pripažįstama, kad miestas yra viešoji erdvė, o pagal šaligatvio liniją

besidriekiantys namų fasadai – viešoji nuosavybė. Bandoma, ypač Londone, susigražinti supratimą, kad fasadas – tai viešasis statinio veidas. Greitai gali atsitikti taip, kad Richardas Rogersas ir Normanas Forsteris bus pripažinti šarlatanais, o tikri architektai, tokie kaip Quinlanas Terry's ir Johnas Simpsonas, gaus užsakymus, kokių yra verti.

Pokario urbanistikos tendencijas nulėmė, didžiulę įtaką kelioms architektų ir miestų projektuotojų kartoms ne tik Vakaruose, bet ir Rytų Europoje padarė CIAM'as (Tarptautinis moderniosios architektūros kongresas). Nors formaliai jis egzistavo gana trumpai, tačiau mentalinis Le Corbusier paveldas neįveiktas iki šiol...

CIAM'o doktrina, be jokios abejonės, buvo destruktivi. Ji užkrėtė architektų vaizduotę, nes pateisino jų godumą. Atsiradusios naujos statybinės medžiagos leido išpešti daug pinigų, pradėta statyti be antžeminio plano ir be fasado, visiškai atsisakyta pertvarkymo praktikos. Viskas rėmėsi Le Corbusier ideologija [namas ant stulpų, laisvas fasadas, plokščias stogas-terasa, juostiniai langai ir t. t. – red.], papildyta pompastiškomis nesąmonėmis apie erdvę, dėstomomis Sigfriedo Giediono. Tačiau liūdniausią to paveldo dalį dar teks įveikti – kalbu apie architektų lavinimą, nes dabar apsieinama jau be žmogaus figūros piešimo, nebūtina nieko išmanyti apie medžiagas, studijuoti šviesos ir šešėlių santykio, visa tai pakeitė planų braižymas ir mokymas bet kokio aukščio pastatą kurti, pasitelkus izometrinę projekciją. Tai pagrindinė priežastis, kodėl klesti pramoninių blokų stiliaus architektūra, kur horizontalės sluoksniuojamos viena ant kitos. Horizontalusis stilius lėmė, kad daugelis žmonių tiesiog neapkenčia moderniosios architektūros.

Kokios urbanistinio planavimo ir projektavimo tradicijos, Jūsų nuomone, turi potencialią atsinaujinimo galią, o kokias vertinate kaip neabejotinai žalingas?

Turime sugražinti miestą jo gyventojams, t. y. suskaidyti į fragmentus, tinkamus įcentriniam gyvenimui ir pasivaikščiojimams, kad sukurtume policentrinį miestą, koks buvo Londonas iki Antrojo pasaulinio karo ir koks iki šiol (tam tikru atžvilgiu) yra Niujorkas. Turėtume sergėtis detalizuotų planų, ypač kai jie siūlo dideles teritorijas atiduoti vienam plėtros rangovui. Geriau remtis negatyvo principu parengtais planais su nuorodomis į tai, ką būtų galima daryti, tačiau atveriančiais perspektyvas smulkesniems kontraktams ar individualių namų savininkams. Šios nuorodos turėtų nustatyti aukštingumo ribas, kaip yra, pavyzdžiui, Helsinkyje, statybinių medžiagų ir stogų dangos pasirinkimą reguliuojančias taisykles, kaip daroma Paryžiuje, parengti katalogus su langų ir durų pavyzdžiais, – tai atspindėtų organišką gatvės evoliuciją kaip Bato kurorte, kur akcentuojami fasadai ir durys, atsiveriančios į gatvę. Pastatus derėtų suvokti kaip *eksterjerus*, o jų interjerai turėtų būti kuriami taip, kad galėtume nesunkiai juos pertvarkyti, pasikeitus statinio panaudos paskirčiai. Visus šiuos reikalavimus lengva perkelti į bendrąjį planą. Modernusis „išmetamas“ statinys tiek estetiniu, tiek ekologiniu požiūriu yra tikra nelaimė, tad derėtų taip ugdyti visuomenę, kad ji gebėtų tai suvokti.

Dėkoju už pokalbį.

